

СЕКЦІЯ 3. СОЦІОКУЛЬТУРНІ ПРОЦЕСИ В КРИЗОВОМУ СУСПІЛЬСТВІ

МОДЕЛІ ПОДОЛАННЯ ЖИТТЄВИХ ТРУДНОЩІВ ДІТЬМИ ТРАНСКОРДОННИХ ТРУДОВИХ МІГРАНТІВ У ПРОЦЕСІ ЇХ СОЦІАЛІЗАЦІЇ (НА ПРИКЛАДІ ЗАКАРПАТТЯ)

Рюль Вікторія Олександрівна, УжНУ

Життєві труднощі дітей транскордонних трудових мігрантів гальмують або викривляють процеси успішної соціалізації, відновлення цих процесів вимагає додання цих труднощів і розв'язання вагомих соціалізаційних проблем, спрямованих на реконструкцію нормальних сімейних стосунків, повноцінної статусно-рольової моделі поведінки дитини, її "Я-концепції". Слід зазначити, що вмінням конструктивно долати життєві труднощі, особливо використовуючи для цього власні особистісні ресурси, визначається набуття життєстійкості будь-якою особистістю. Зважаючи на це особливої ваги набувають пошуки ресурсів самостійного додання дитиною своїх життєвих труднощів і розробка мікросоціальних, позаінституційних моделей і технологій такого додання.

Згідно з результатами педагогічного спостереження, необхідність самостійного додання життєвих труднощів збільшується пропорційно до збільшення кількості й характеру труднощів, що виникають, і частоти їх додання протягом певних часових відрізків. Щонайменше кожного тижня стикаються з життєвими труднощами різного характеру 17,9% дітей, в яких батько працює за кордоном, і 28,5% дітей, в яких за кордоном працює мати; для дітей, батьки яких працювали за кордоном раніше, ці цифри складають відповідно 18,7% та 20%. Виявлено прямий зв'язок між частотою життєвих труднощів, які доводиться долати дітям, і працею за кордоном їхніх матерів, адже серед дітей, матері яких ніколи не працювали за кордоном, лише 13,5% стикаються з життєвими труднощами щоденно або щотижня. 17% дітей, батько яких ніколи не працював за кордоном, і 13,6% дітей, в яких за кордоном ніколи не працювала мати, ніколи не стикалися з життєвими труднощами. У дітей транскордонних трудових мігрантів ці показники нижчі; наприклад, лише 9,3% дітей, батько яких працював за кордоном раніше і 9,1% дітей, в яких раніше за кордоном працювала мати, ніколи не мали необхідності долати життєві труднощі. Таким чином, діти транскордонних трудових мігрантів частіше порівняно з іншими стикаються з необхідністю самостійно долати життєві труднощі.

Вважають себе тією чи іншою мірою здатними самостійно долати життєві труднощі всі опитувані діти, мати яких на даний момент працює за кордоном, і 83,5% дітей, в яких за кордоном працює батько. Серед дітей, в яких батько або мати працювали за кордоном раніше, ці показники становлять відповідно 85,4% і 88,2%. У групах дітей, мати або батько яких ніколи не працювали за кордоном, здатними самостійно долати життєві труднощі вважають себе відповідно 78,4% і 72,7%. Отже, ці діти достатньо високо оцінюють свою здатність долати труднощі порівняно із внутрішнім налаштуванням на таке додання.

Авторська позиція полягає в тому, що моделі і технології самостійного додання життєвих труднощів повинні відновлювати утрачені соціальні взаємозв'язки між дитиною та соціальним оточенням, що автоматично мобілізує як внутрішні, так і зовнішні ресурси додання труднощів. Це особливо актуально за наявності загостреного відчуття самотності, яке сигналізує про порушення природних зв'язків у соціальній мережі. Слід зазначити, що в більшості випадків для реалізації таких моделей необхідна соціальна підтримка й допомога, при цьому дитина, в першу чергу, розраховує на підтримку батьків, особливо за умови їх включеності в необхідність додання дитячих труднощів.

Атмосфера, що складається в сім'ях транскордонних трудових мігрантів, сприяє тому, що діти розраховують долати свої труднощі за допомогою грошей, зароблених батьками за кордоном. Негайного збільшення грошової допомоги з боку батьків очікують переважно закарпатські діти, батько яких працює за кордоном, – 67,9%; питома вага дітей, які розраховують на таке збільшення і батько яких ніколи за кордоном не працював, становить лише 3,6%. Якщо серед дітей, матері яких ніколи не виїжджали на заробітки за кордон, лише 10,3% хотіли б зараз отримати від батьків більше грошей, то у групі дітей, матері яких працюють або працювали за кордоном, ці показники становлять відповідно 33,3% і 18,2%.

Для порівняння різних способів долаття життєвих труднощів і визначення питомої ваги цих способів у можливих стратегіях долаття пропонується таб. 1.

Способи долаття труднощів	Діти, батько або мати яких працюють за кордоном зараз		Діти, батько або мати яких працювали за кордоном раніше		Діти, батько або мати яких ніколи не працювали за кордоном	
	батько	мати	батько	мати	батько	мати
	n = 223					
За допомогою самостійних зусиль	74,6	78,6	71,4	82,1	56,4	61,7
За допомогою батьківських грошей	10,4	7,1	5,2	3,6	5,5	5,8
За допомогою звернення до інших	13,4	14,3	19,5	12,5	34,5	28,3
Труднощі не визнаються і відкидаються	1,5	-	-	-	1,8	1,7
Інші способи	-	-	3,9	1,8	1,8	2,5
Разом	100	100	100	100	100	100

Таб. 1. Способи долаття життєвих труднощів, які найчастіше застосовуються дітьми транскордонних трудових мігрантів Закарпатської області

Згідно з результатами авторського педагогічного спостереження, розрахунок закарпатських дітей транскордонних трудових мігрантів на батьківські гроші за умов фактичного виконання дисфункціональною дистантною сім'єю лише матеріальної функції та відсутності належного контролю з боку батьків нерідко призводить до легковажних трат (на алкоголь, наркотики, комп'ютерні й нічні клуби й т. п.). В такому разі з засобу долаття труднощів гроші перетворюються в небезпечне джерело додаткових проблем, які не лише стають на заваді процесам успішної соціалізації, а й переводять таких дітей до груп ризику, наприклад – утриманців – молодих працездатних осіб, які живуть переважно на вислані з-за кордону гроші.

На наш погляд, в даному випадку на увагу заслуговує використання позаінституційних моделей і технологій самостійного долаття життєвих труднощів. Їх перевага полягає в тому, що здійснювані для цього внутрішні зусилля й усвідомлення успіху зменшують відчуття дискомфорту, викликають внутрішню радість, душевний підйом, збільшення самооцінки й віри у власні сили. З іншого боку, навіть за умов наявності певних складових самостійності та необхідних особистісних характеристик власного адаптаційного потенціалу дитині, може проявлятися недостатність соціальної компетенції, особливо в її когнітивно-поведінковому аспекті, що здійснює негативний вплив, змінюючи подальший шлях власного розвитку.

На нашу думку, рівень особистісної зрілості часто не дозволяє дитині адекватно співвідносити власні потреби і проблеми, реальний соціальний контекст і образ поведінки в ньому. З огляду на це в багатьох випадках долаття життєвих труднощів дітьми транскордонних трудових мігрантів вимагає професійної соціальної допомоги, яка, крім іншого, збільшує за умови відсутності в сім'ї одного чи обох батьків соціалізуючий вплив на дитину й надає додаткові шанси відновлення її соціалізаційного потенціалу.